

İbtidai pillə müəllimləri üçün test

Riyaziyyat

Təlimat

Qarşınızdakı imtahan testinin elektron bukletidir.

Test iki hissədən ibarətdir – peşə biliyi və akademik qabiliyyət – və 42 tapşırıqdan ibarətdir.

Testin maksimal xalı – 65-dir.

Testdə verilmiş tapşırıqlar format baxımından müxtəlifdir. Hər bir tapşırığın təlimatını diqqətlə oxuyun, tapşırığı yerinə yetirmək üçün nə tələb olunduğunu yaxşı düşünün və sonra savabı seçin və yazın.

Nəzərə alın:

- Əgər düzgün cavabla bərabər səhv cavabı da qeyd etsəniz, xal ala bilməyəcəksiniz.

Testdə işləmək üçün sizə 5 saat vaxt verilir.

Uğurlar arzulayırıq!

Peşə biliyi

1. Bir-birindən fərqli rəqəmlərlə qeyd edilmiş üçrəqəmli ədədlərdən ən böyüyünün və ən kiçiyinin fərqi bərabərdir:

(a) 867-yə

(b) 885-ə

(c) 899-a

(d) 975-ə

2. 75-in natural böləninin çoxluğunu A ilə, 60-ın natural böləninin çoxluğunu B ilə, 15-in yaxud 75-in bölənləri olan natural ədədlərin çoxluğunu C ilə, 30-un və 90-nın bölənləri olan natural ədədlərin çoxluğunu isə D ilə qeyd edək. Bu çoxluqlardan hansı eynidir?

(s) A və B

(b) A və C

(g) B və C

(d) B və D

3. Aşağıdakı cümlələrdən hansı **səhvdir**?

- (s) Hər bir dördbucaqlını iki üçbucaqlıya bölmək olar
- (ð) Hər bir üçbucaqlını iki üçbucaqlıya bölmək olar
- (g) Hər bir üçbucaqlını iki dördbucaqlıya bölmək olar
- (c) Hər bir beşbucaqlını iki düzbucaqlıya bölmək olar

4. Çayın sahilində yerləşmiş A və B şəhərləri arasında 11 yaşayış məntəqəsi vardır. A şəhərindən B şəhərinə doğru gedən kater ikinci yaşayış məntəqəsində, sonra dördüncü məntəqədə və s. hər bir məntəqəni buraxmaqla dayandı. B məntəqədən geri qayıtmış kater üçüncü yaşayış məntəqəsində, sonra altıncı məntəqədə və s. hər iki məntəqəni buraxmaqla dayandı. Bu 11 məntəqədən neçəsi katerin dayanmadığı məntəqələrdir?

(a) 2

(b) 3

(c) 4

(d) 5

5. Cümlələr cütlükləri verilmişdir:

I. Heç bir natural ədəd birdən az deyildir.

Birdən az ədəd yoxdur.

II. Əgər natural ədəd 3-ə bölünürsə, o 6-ya da bölünür.

Natural ədəd o zaman 6-ya bölünür ki, o 3-ə də bölünsün.

III. Əgər natural ədəd sadə deyildirsə, o cütdür.

Əgər sadə ədəd 2-dən artıqdırsa, onda o cüt deyildir.

IV. 4 ədədinin cüt ədəd olmadığı düzgün deyildir.

Kim 4 ədədinin cüt ədəd olduğunu düşünürsə, səhv edir.

Hansı cütlük eyni məzmunlu (eyni güclü)cümlələrdən əmələ gəlir?

(a) I

(b) II

(c) III

(d) IV

6. O dörd rəqəmli ədədlərdən, hansı ki, soldan birinci rəqəm 4, ancaq üçüncü 7, neçəsi 15-in mislidir?

(a) 3

(b) 4

(c) 5

(d) 6

7. Bir bərnidə ikinci bərnidəkindən 3 dəfə çox bal vardır. Əgər birinci bərnidən ikinciyə 0,4 kq bal töksək, hər bərnidə balın miqdarı bərabərləşəcək. Hər iki bərnidə cəmi neçə kq bal vardır?

(s) 1,2 kq

(b) 1,4 kq

(g) 1,6 kq

(d) 1,8 kq

8. $\frac{7}{5}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{5}{3}$, $\frac{32}{15}$, $\frac{9}{5}$ ədədlərindən neçəsi $\frac{7}{4}$ -dən artıqdır?

(a) 1

(b) 2

(c) 3

(d) 4

9. Cümlələr verilib:

- Mənim bütün şagirdlərim çalışqandır.
- Mənim bəzi şagirdlərim musiqini sevir.
- Mənim bəzi şagirdlərim idmançıdır.

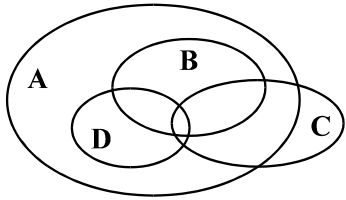
Aşağıda verilmiş dörd diaqramda müxtəlif çoxluq oblastlarla aşağıdakı qeydlərə əməl etməklə təqdim olunmuşdur:

A- Çalışqan şagirdlər

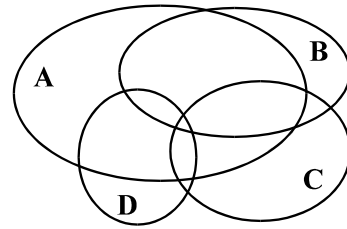
B – Mənim şagirdlərim

C - İdmançı şagirdlər

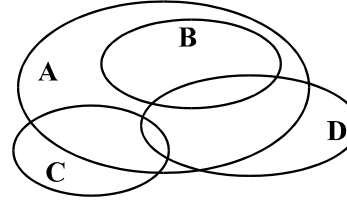
D- Musiqi həvəskarı olan şagirdlər

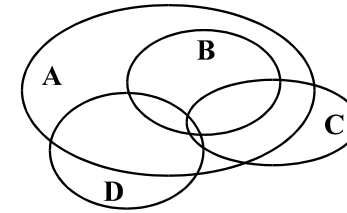
I.

II.

III.

IV.

Bu diaqramlardan verilmiş üç cümlənin məzmunu hansında qeyri-düzgün təqdim olunmuşdur?

- (s) Yalnız II-də
(b) I və III-də
(g) II və IV-də
(c) II və III-də

10. Sərnişin qatarı bir şəhərdən ikinciyə 2 saatda, yük qatarı isə 3 saatda çatdı. Həm sərnişin qatarı, həm də yük qatarı bərabər sürətlə, maneəsiz hərəkət edirdi. Sərnişin qatarının yarım saatda keçdiyi məsafə yük qatarının 20 dəqiqədə keçdiyi məsafədən neçə dəfə artıqdır?

- (a) 1,5 dəfə
- (b) 1,8 dəfə
- (g) 2,25 dəfə
- (d) 2,8 dəfə

11. p və q elə natural ədədlərdir ki, p -ni q -ya böldükdə alınmış qalıq $(q - 7)$ -yə bərabərdir. $(4p + 25)$ q -ya bölərkən alınan qalıq nəyə bərabərdir?

(a) $q - 5$

(b) $q - 4$

(c) $q - 3$

(d) $q - 2$

12. Əgər a və b bir-birindən fərqlənən 10-dan az natural ədədlədirsə, bu halda $\frac{2a+2b}{ab}$ təsvirinin ən böyük qiyməti hansıdır?

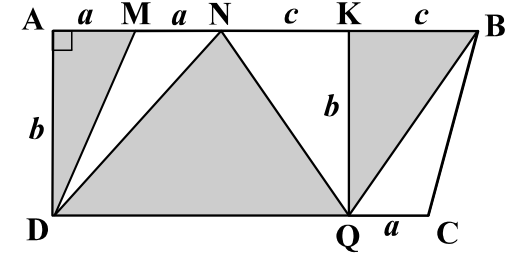
(a) 3

(b) 4

(c) 5

(d) 6

13. ABCD düzbucaqlı trapesiyasının oturacaqlarında elə M, N, K və Q nöqtələri (çertyoja bax.) qeyd edilmişdir ki, $|AM| = |MN| = |QC| = a$, $|KQ| = |AD| = b$, lakin $|NK| = |KB| = c$. Sadalananlardan hansı təsvir trapesiyanın tündləşdirilmiş hissəsinin sahəsinin tündləşdirilməmiş hissəsinin sahəsindən nə qədər artıq olduğunu göstərir.

(s) $\frac{b}{2}(a + c)$

(b) $\frac{1}{2}(ab + ac)$

(g) $\frac{3}{2}c(a + b)$

(d) $b(a + c)$

14. Verilir:

- Ancaq sürətlə axan çaylarda su soyuq olur.
- Nadir balıq növlərinə yalnız soyuq sulu çaylarda rast gəlinir.

Aşağıda sadalananlardan hansı müddəə bu müddəalardan irəli gəlir?

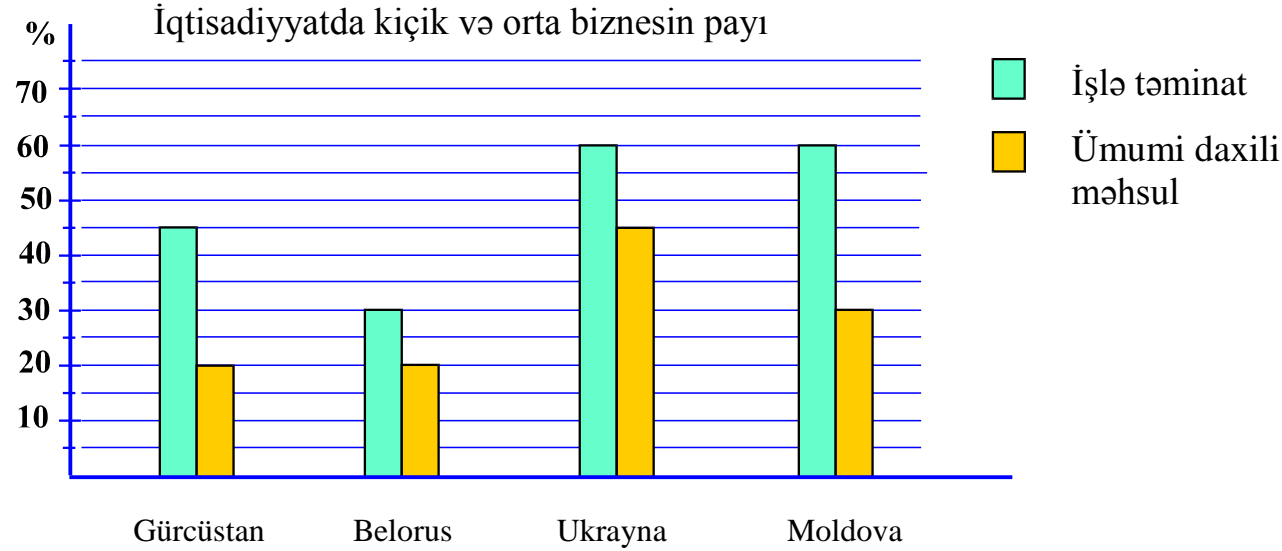
- (s) Nadir balıq növlərinə rast gəldiyimiz bütün çaylar sürətlə axır
(ð) Elə sürətli çay yoxdur ki, onda nadir balıq növlərinə rast gəlməyək
(g) Sürətlə axan bütün çaylarda su soyuq olur
(c) Sürətlə axmayan soyuq sulu çaylar vardır

Göstəricilərin təhlili

Aşağıda diaqram halında göstəricilər verilmişdir. Sonrakı iki suala bu diaqram üzrə cavab verin.

Diaqramda müxtəlif ölkələrdə kiçik və orta biznes şirkətləri haqqında informasiya verilmişdir. Diaqramda göstərilmişdir:

- Bu şirkətdə işlə təmin olunanların ümumi miqdarının neçə faizi işləyir;
- Bu şirkətlərdə istehsal olunan məhsulun ümumi dəyəri ümumi daxili məhsulun (ÜDM) neçə faizini təşkil edir.

Suallara keçid: [15](#) [16](#)

15. Hansı ölkədə kiçik və orta biznes şirkətlərində işlə təmin olanların sayı işlə təmin olanların ümumi sayının yarısından artıq, onların yaratdıqları məhsulun ümumi dəyəri isə ümumi daxili məhsulun üçdə birindən azdır.

- (s) Gürcüstanda
- (b) Belorusda
- (g) Ukraynada
- (d) Moldovada

[Cədvələ baxış](#)

16. Əgər Ukraynada kiçik və orta biznes şirkətlərində istehsal olunan məhsulun ümumi dəyəri Gürcüstanda kiçik və orta biznes şirkətlərində istehsal olunan məhsulun ümumi dəyərindən 30 dəfə artıqdırsa, Gürcüstanın ümumi daxili məhsulu Ukraynanın ümumi daxili məhsulunun neçə faizinə bərabərdir?

(a) 7,5%

(b) 8%

(c) 8,5%

(d) 10%

[Cədvələ baxış](#)

17. Ədədlər oxunda 0-dan 1-də məsafə 1 sm-dir. $C(c)$ və $D(d)$ nöqtələri bu ədədlər oxunun nöqtələridir. Məlum olduğu kimi $-4,1 < c < -1,7$, $2,3 \leq d \leq 5$. Bununla yanaşı c və d tam ədədlərdir. CD kəsiyinin uzunluğu **minimum** neçə santimetərə bərabər olmalıdır.

(s) 4

(b) 5

(g) 6

(q) 7

18. Eyni çəkili standart gümüş parçalarından eynicür gümüş üzüklər, hər parçadan iki üzük hazırlayırdılar. Hər 8 ədəd üzüyü hazırladıqdan sonra o qədər gümüş qalırdı ki, onu əritməklə bir standart gümüş parçası alırdılar. 16 ədəd standart parçadan maksimum neçə üzük hazırlamaq olar ?

(s) 32

(b) 36

(g) 39

(d) 42

19. Mağazada şərab ehtiyatının 40%-ni qırmızı şərablar təşkil edirdi. Qırmızı şərabların yarısı satıldı. İndi ehtiyatda neçə faiz qırmızı şərab qaldı?

(a) 15%

(b) 20%

(c) 25%

(d) 30%

20. Aşağıda verilmiş müzakirələrdən fikir baxımından səhvə yol verilmişdir.

Bütün planetlər ellips orbitində hərəkət edir və heç bir kometa planet deyil. Beləliklə, heç bir kometa ellips orbitində hərəkət etmir.

Aşağıda sadalananlardan hansı müzakirədə həmin tipli məntiqi səhv vardır?

(s) Hər bir jurnalist hər şeylə maraqlanır, operatorlar isə jurnalist deyildirlər, operatorlar hər şeylə maraqlanırlar.

(b) Bəzi idmançılar çox tərsdirlər, ancaq heç bir alim çox tərs deyildir. Beləliklə, bəzi alim idmançı deyildir.

(g) Mənim bəzi dostlarım rok musiqisinin həvəskarıdır, ancaq rok musiqisinin fanlarından hamısı caza nifrət edir. Beləliklə mənim bütün dostlarım caza nifrət edirlər.

(c) Heç bir müdrik insan bədbəxt deyildir və mənim bəzi tanışlarım bədbəxt dirlər. Belə çıxır ki, mənim bəzi tanışlarım müdrikdirlər.

21. Öz kamandalarını dəstəkləmək üçün paytaxta ən azı 490 azarkeş gəldi. Azarkeşlərin bir qismi oyunda iştirak etmək üçün 10 avtobusla, qalan 145 azarkeş qatarla gəldi. Hər avtobusda azarkeşlərin sayı bərabər idi, avtobusla gələnlərin ümumi sayı 350-dən artıq deyildi. Paytaxta cəmi neçə azarkeş gəldi?

- (s) 500
- (b) 495
- (g) 490
- (q) 485

Göstəricilərin kifayət etməsi

22. Avtomobil bərabər sürətlə hərəkət edirdi. Döngədə sürücü avtomobilin sürətini azaltdı, döngəni keçdikdən sonra isə sürəti yenə də artırdı və hərəkəti başlanğıc sürətlə davam etdirdi.

Sonrakı iki şərt verilir:

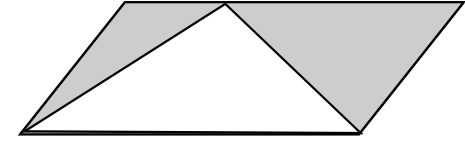
I. Sürücü döngədə avtomobilin sürətini 20% azaltdı.

II. Döngəni keçdikdən sonra sürücü avtomobilin sürətini 15 km/saat artırdı.

Avtomobilin başlanğıc sürətinin nəyə bərabər olduğunu müəyyən etmək üçün:

- (a) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir
- (b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir
- (g) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir
- (d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir
- (e) Verilən şərtlər kifayət deyildir

23. Paraleloqramın bir tərəfində yerləşən nöqtənin qarşı tərəfinin sonluqlarını birləşdirərkən paraleloqram üç üçbucaqlıya bölünür, bunlardan ikisi tündləşdirilmişdir (çertyoja bax.).

İki şərt verilir:

I. Paraleloqramın sahəsi 42 sm^2 -a bərabərdir.

II. Paraleloqramın tündləşdirilməmiş hissəsinin sahəsi 21 sm^2 -a bərabərdir.

Paraleloqramın **tündləşdirilmiş** hissəsinin sahəsinin nəyə bərabər olduğunu müəyyən etmək üçün:

- (a) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir
- (b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir
- (c) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir
- (d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir
- (e) Verilən şərtlər kifayət deyildir

24. Ardıcılığın birinci həddi 1-ə bərabərdir.

İki şərt verilir:

I. Ardıcılığın hər hansı həddinin və onun sonrakı həddinin cəmi eyni ədədə bərabərdir.

II. Ardıcılığın hər hansı həddinin və onun sonrakı üç həddinin cəmi eyni ədədə bərabərdir.

Ardıcılığın üçüncü həddinin nəyə bərabər olduğunu müəyyən etmək üçün:

- (s) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir
- (b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir
- (g) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir
- (d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir
- (j) Verilən şərtlər kifayət deyildir

25. a və b ədədlərdir.

İki şərt verilir:

I. $a + b > 5$.

II. $a - b > 3$.

b –nin müsbət ədəd olub-olmadığını müəyyən etmək üçün:

- (a) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir
- (b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir
- (c) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir
- (d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir
- (e) Verilən şərtlər kifayət deyildir

26. Uzunluqları a , $a+3$ və $3a$ olan üç kəsik verilir.

İki şərt verilir:

I. $a > 1$.

II. $a < 3$.

Bu kəsiklərdən üçbucaqlı yaratmağın mümkün olub-olmadığını müəyyən etmək üçün:

- (a) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir
- (b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir
- (c) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir
- (d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir
- (e) Verilən şərtlər kifayət deyildir

27. Arxeoloji ekspedisiyada iştirak edən tələbə qızların orta yaş həddi 18, tələbə oğlanların orta yaş həddi isə – 21-dir

İki şərt verilir:

I. Ekspedisiyada iştirak edən tələbə qızların sayı tələbə oğlanların sayından 12 qədər artıqdır.

II. Ekspedisiyada iştirak edən tələbə qızların sayı tələbə oğlanların sayından 2 dəfə artıqdır.

Ekspedisiyada iştirak edən tələbələrin orta yaş həddinin nəyə bərabər olduğunu müəyyən etmək üçün:

(a) I şərt kifayətdir, II isə kifayət deyildir

(b) II şərt kifayətdir, I isə kifayət deyildir

(c) I və II şərtlər kifayətdir, ayrı-ayrılıqda isə heç biri kifayət deyildir

(d) Ayrı-ayrılıqda həm I, həm də II şərt kifayətdir

(e) Verilən şərtlər kifayət deyildir

28. m və n elə natural ədədlərdir ki, $2m + n^2 \leq 38$. $m \cdot n$ maksimum nəyə bərabərdir?

Cavabı əsaslandırın.

(Maksimal xal - 2)

29. Sinidə 11 şirin çörək parçası var idi. Yelena onlardan bəzisini üç, bəzisini altı hissəyə böldü, bəzisini isə ümumiyyətlə kəsmədi. Bundan sonra sinidə şirin çörəyin 35 parçası oldu. Yelena neçə parça kəsmişdi?

Cavabı əsaslandırın.

(Maksimal xal - 3)

30. Koordinat müstəvisi üzərində təpələrinin koordinatları $A(1; 4)$, $B(3; 6)$, $C(8; 6)$ və $D(8; 1)$ olan AC diaqonalı ilə iki üçbucaqlıya bölünmüş $ABCD$ dördbucaqlısı verilmişdir. ABC üçbucağının sahəsinin ACD üçbucağının sahəsinə nisbəti nəyə bərabərdir?

Cavabı əsaslandırın.

(Maksimal xal - 3)

31. Anbarda kərpiclər düzbucaqlı paralelepiped formasında yığılmışdır. İnşaatçılar hər gün anbardan eyni miqdarda kərpic aparırlar. İki həftədən sonra anbarda qalmış kərpiclər yenə də düzbucaqlı paralelepiped formasında yığılmışdı, ancaq uzunluğu əvvəlki ilə müqayisədə 2 dəfə, eni və hündürlüyü isə 1,5 dəfə azaldılmışdı. Anbarda qalmış kərpic inşaatçılara daha neçə gün kifayət edəcəkdir?

Cavabı əsaslandırın.

(Maksimal xal - 3)

32. Sınıfın hər bir şagirdi ya ancaq mahnı dərniyində, ya ancaq rəqs dərniyində, ya da ancaq rəsm dərniyində, yaxud hər üçünə gedir. Mahnı dərniyində gedən şagirdlərin $\frac{2}{3}$ hissəsi həm rəqs, həm də rəsm dərniyində gedir. Rəqs dərniyində gedən şagirdlərin $\frac{2}{7}$ hissəsi həm mahnı, həm də rəsm dərniyində gedir. Rəsm dərniyində mahnı dərniyindən 2 dəfə çox şagird gedir. Rəsm dərniyində sınıfın şagirdlərinin hansı hissəsi gedir?

Cavabı əsaslandırın.

(Maksimal xal - 3)

33. Hovuzu iki boru ilə doldurmaq mümkündür. Ancaq birinci boru ilə hovuzun doldurulmasına hər iki boru ilə birlikdə olduğundan 3 dəfə çox vaxt lazım gəlir. İkinci boru ilə hovuzun doldurulmasına hər iki boru ilə birlikdə olduğundan 2 saat çox vaxt lazımdır. Hovuz yalnız birinci boru ilə neçə saatda doldurular?

Cavabı əsaslandırın.

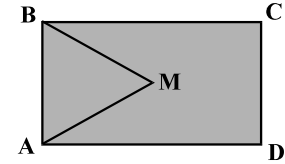
(Maksimal xal – 3)

34. Altıncı sinif şagirdlərinə aşağıdakı işi təklif etmişlər:

1) Əməlləri yerinə yetirin:

I. $3,7 \text{ sm} + 8,6 \text{ sm}$ II. $2,75 \text{ t} - 50 \text{ kq}$ III. $6 \text{ saat} - 4,45 \text{ saat}$

2) $ABCD$ düzbucaqlısı perimetri 6 sm -ə bərabər olan AMB bərabərtərəfli üçbucaqlıya və perimetri 16 sm -ə bərabər olan $AMBCD$ beşbucaqlısına bölünür. Düzbucaqlının BC tərəfinin uzunluğu nəyə bərabərdir?

3) 6 kq əncirdən 1 kq və 600 q əncir qurusu alınır. 1 kq 200 q əncir qurusu almaq üçün neçə kiloqram əncir lazımdır.

4) Futbol turnirində 6 komanda iştirak edirdi. Hər bir komanda qalan komandalarla bir görüş keçirdi. Cəmi neçə oyun keçirildi?

Şagirdlərdən birinin əsəri verilmişdir:

1) I. $3,7 \text{ sm} + 8,6 \text{ sm} = 3 \text{ sm } 7 \text{ mm} + 8 \text{ sm } 6 \text{ mm} = 12 \text{ sm } 3 \text{ mm}$

II. $2,75 \text{ t} - 50 \text{ kq} = 2 \text{ t } 75 \text{ kq} - 50 \text{ kq} = 2 \text{ t } 25 \text{ kq}$

III. $6 \text{ saat} - 4,45 \text{ saat} = 6 \text{ saat} - 4 \text{ saat } 45 \text{ dəqiqə} = 1 \text{ saat } 15 \text{ dəqiqə}$

2) BC tərəfinin uzunluğudur $16 - 6 = 10 \text{ sm}$.

3) $1 \text{ kq } 600 \text{ q} - \text{-----} 6 \text{ kq}$

$400 \text{ q} - \text{-----} 1 \text{ kq } 500 \text{ q}$

$1 \text{ kq } 200 \text{ q} - \text{-----} 3 \text{ kq } 500 \text{ q}$

4) Ümumilikdə $6 + 5 + 4 + 3 + 2 + 1 = 21$ oyun oynanıb.

- Şagirdin buraxdığı hər bir səhvi göstərin və düzəldilmiş formada yazın.

(Maksimal xal - 3)

Akademik qabiliyyət

Oxunmuş mətnin düşünülməsi

Mətni diqqətlə oxuyun və düşünün. Hər sualın ehtimal olunan cavablarından verilən mətnə görə düzgün variantı seçin.

Bu və ya digər sualla tanış olduqdan sonra suala cavab vermək üçün mətnə qayıtmaq, müvafiq parçanı yenidən oxumaq və suala keçmək lazım gələ bilər. Bunu mətnin eləcə də hər sualın sonunda verilmiş müvafiq qeydi “basmaqla” asanlaşdırma bilərsiniz.

Uşaq nə üçün təcavüzkar hərəkət edir? Nəzəriyyələrdən birinə əsasən, təcavüzkar hərəkətin aşkar edilməsi ehtimalı uşaqlara öz məqsədlərinə çatmaq üçün imkan verilməməsi zamanı artır. Tədqiqat zamanı eksperimentin iştirakçısı olan uşaqları iki qrup halında oyuncaqlarla dolu otağa daxil etdilər. Birinci qrupun oyunu dərhal başlamaq imkanı var idi, ikinci qrup isə şüşə maneənin o tayında dayanıb oyuncaqları uzaqdan müşahidə edirdi. İkinci qrupdakı uşaqlara uzun müddət gözlədikdən sonra oynamaq imkanı verildi. Məlum oldu ki, birinci qrupdan fərqli olaraq ikinci qrupdakı uşaqların əksəriyyəti oyuncaqlara qarşı təcavüzkarlıq edirdi. Onlar oyuncaqları sındırır və atırdılar. Maraqlıdır, bəzi uşaqlar nə üçün ümitsizliklə, müqavimət göstərən təcavüzlə cavab verir, bəzisi isə yox? Uşaq nə üçün ümidini itirmədiyi halda da təcavüzkar hərəkət edir? Yuxarıda göstərilən nəzəriyyə bu suallara cavab verə bilmədi, ancaq təcavüzün səbəbləri haqqında digər tədqiqat aparmağa əsas yaratdı.

Sonrakı tədqiqatlarda təcavüzkar hərəkəti izah edərkən müşahidəyə və təqlidə, uşaq tərəfindən vəziyyətin dərk edilməsinə, qiymətləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verildi. Məsələn, əgər uşaq öz həmyaşının arzu etdiyi məqsədə təcavüzkar hərəkətlə nail olarsa, o da eyni cür hərəkəti təkrar etməyə çalışacaqdır. Albert Banduranın məşhur eksperimentində uşaqların üç qrupuna müxtəlif sonluqlarla film göstərdilər. Uşaq filmdə gəlinciyə var qüvvəsi ilə zərbə endirirdi. Qruplardan biri gördü ki, uşağı bu təcavüzkarlığa görə mükafatlandırdılar, ikinci qrup gördü ki, uşağı təcavüzkarlığına görə cəzalandırdılar, üçüncü variantda isə təcavüzkar hərəkətin nəticəsi olmadı – yaxud uşağı nə cəzalandırır, nə də mükafatlandırdılar. Filmə baxdıqdan sonra uşaqları ikinci otağa apardılar, burada onları həmçinin gəlincik qarşılıdı. Məlum oldu ki, bütün qrupların uşaqları gəlinciyə qarşı təcavüzkar hərəkət edirlər, ancaq hamıdan çox təcavüzkar hərəkət edənlər gəlinciyi döydüyünə görə uşağın mükafatlandırıldığını və ən az təcavüzkar hərəkət edənlər isə gəlinciyi döydüyünə görə uşağın cəzalandırıldığını görənlərdir.

Suallara keçid: [35](#) [36](#) [37](#) [38](#) [39](#) [40](#) [41](#)

Təcavüzkarlıq hərəkətinin səbəblərini axtararkən tədqiqatçılar uşaqların fərdi xüsusiyyətləri ilə maraqlandılar. Məlum oldu ki, həmyaşdaları ilə müqayisədə daha çox təcavüzkarlıq edən uşaqlarda sosial informasiyanın işlənilib hazırlanması çətinlikləri müşahidə olunur. Ola bilsin ki, təcavüzkar uşaq tamamilə neytral, sakit, sosial işarəni ona qarşı düşmənçilik kimi qiymətləndirsin (məsələn, həmyaşdının gülüşünü öna istehza kimi başa düşsün). Bu uşaqlar ətraf mühiti onlara qarşı düşmənçilik əhval-ruhiyyəsi kimi başa düşürlər, düşmənçilik əhval-ruhiyyəsinə başqalarının adına çıxır və ona təcavüzlə cavab verirlər. Nəticədə təcavüzkar uşaqların öz həmyaşdaları ilə münasibətləri çətinləşir və tez-tez onlar həmyaşdalarının dairəsindən kənardə qalırlar. Buna görə onların sosial təcrübəsi məhdudlaşır ki, bu da sosial baxımdan məqbul olan yeni hərəkətlərin mənimsənilməsinə mane olur. Müvafiq olaraq, təcavüzkar uşaqların qarşılıqlı əlaqəsi problemlərinin alternativ həlli yolları az inkişaf etmiş olur, buna görə onlar təcavüzkarlıq hərəkətinin bu və ya digər formasına müraciət edirlər. Təcavüzkar hərəkətlə arzu olunana nail olmaq təcrübəsi, hərəkətin bu formasının xeyrinə qərar qəbul edilməsini asanlaşdırır.

Suallara keçid: [35](#) [36](#) [37](#) [38](#) [39](#) [40](#) [41](#)

35. Aşağıda birinci abzasın strukturu haqqında müddəalar verilmişdir. Onlardan hansı düzgündür?

- (s) Abzasın başlanğıcında sual verilmişdir, həmin suala oradaca təqdim olunmuş illüstrasiya eksperimenti ilə ətraflı cavab verilmişdir. Abzasın sonunda verilən suallar isə bu eksperimentin nəticələrinin etibarlılığını şübhə altında qoyur.
- (b) Nəzəriyyələrdən biri və onun illüstrasiya eksperimenti verilmişdir və bu, abzasın başlanğıcında verilən suala qismən cavab verir. Abzasın sonunda isə təcavüzün izah edilməsinin yeni nəzəriyyələrinə təkan verən sualları vardır.
- (g) Nəzəriyyələrdən biri və onun illüstrativ eksperimenti müzakirə edilmişdir. O abzasın başlanğıcında verilən suala cavab verə bilməmişdir. Abzasın sonunda verilən suallar isə bizi təcavüzün əsl səbəbləri üzərində düşündürür.
- (d) Təqdim olunan eksperiment bizə təcavüzün səbəbləri barədə informasiya verir və müvafiq olaraq, abzasın başlanğıcında verilən sualla səsləşir. Abzasın sonunda verilən suallar isə tədqiqatın məqsədini əsaslı surətdə dəyişdirir.

[Mətinin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

36. Birinci abzasda təsvir olunan eksperimentdə ikinci qrupun uşaqlarını oyun hüququ verilənədək uzun müddət gözlətdilər. Aşağıda sadalananlardan hansı bunun səbəbinin nə olduğunu daha dəqiq təsvir edir?

- (s) Uşaqların oyun prosesinə xeyli sonra müşahidə edilməsi.
- (b) İkinci qrupun uşaqlarının emosiyalarının idarə edilməsi qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi.
- (g) Onlarda arzu edilmədiyinə səbəb olan emosional vəziyyətin yaranması
- (d) Uşaqların iki qrupunun oyunlarının xüsusiyyətlərinin bir-biri ilə müqayisə edilməsi

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

37. İkinci abzasda təqdim olunan eksperimentin nəticəsi (gəlinciyə qarşı təcavüzkar hərəkəti **ən çox** gəlinciyi döyməyə görə uşağın mükafatlandırıldığını görən qrupun uşaqları aşkar etmişlər) aşağıda sadalananlardan hansı nəticəni çıxarmaq imkanı verir?

Təcavüzkar hərəkətin öyrənilməsi zamanı zəruridir:

- (s) Uşaq tərəfindən vəziyyətin qiymətləndirilməsi – təcavüzkar hərəkətə görə arzu olunan nəticənin əldə edilib-edilmədiyini dərk etmək
- (b) Həmyaşdlarının hərəkətini müşahidə etmək və bu cür şəraitdə həmin hərəkəti təkrar etmək imkanı
- (g) Təcavüz obyektindən (bu təqdirdə gəlincikdən) cavab təcavüzünün gözlənilməməsi
- (d) Təcavüz obyektini (bu təqdirdə gəlincik) eyni ilə elə olsun – uşaq ona qarşı təcavüzkarlıq edir, başqaları da ona qarşı təcavüzkarlıq edirlər.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

38. II abzas əsasında belə nəticəyə gələ bilərik ki, təcavüzü azaltmaq üçün uşağın fiziki cəzalandırılması:

- (s) Adekvat metoddur, çünki cəzalandırma, ümumiyyətlə uşağın gələcəkdə cəzalandırıldığı hərəkəti etmə ehtimalını azaldır.
- (ð) Adekvat metod deyildir, çünki fiziki cəzalandırma ilə uşağa təcavüzkar hərəkət nümunəsini təklif edirik və o, ola bilər ki, gələcəkdə bu hərəkəti təlqin etsin.
- (g) Adekvat metoddur, çünki eksperimentdə iştirak edən hər üç qrupun uşaqları təlqin etmə yolu ilə təcavüzkar hərəkəti öyrənir.
- (œ) Adekvat metod deyildir, çünki fiziki cəzalandırma ancaq müvəqqəti olaraq təcavüzkar hərəkəti söndürür, müvafiq olaraq, onun effekti sabit ola bilməz.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

39. Birinci və ikinci abzaslarda təqdim olunan eksperimentlər arasında nə kimi əlaqə vardır?

- (s) Hər iki eksperimentdən məqsəd təcavüzün səbəblərini müəyyənləşdirmək idi, ancaq yalnız ikinci eksperiment uğurlu çıxdı.
- (ð) Birinci eksperimentin nəticələri təcavüzün səbəbi barədə fərziyyəni təsdiqlədi, ikinci təqdirdə isə fərziyyə təsdiqlənmədi.
- (g) Hər iki eksperimentdə eyni yolla təcavüz yaratmağa çalışdılar, ancaq fərqli nəticələr aldılar.
- (c) Ancaq müxtəlif nəzəri yanaşma hüdudlarında hər iki eksperimentdən məqsəd təcavüzün səbəblərini müəyyənləşdirmək idi.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

40. Aşağıda verilmiş hər cavabda həmyaşdılarından daha çox təcavüzkar hərəkətlə seçilən uşaqların iki xarakteri verilmişdir. I səbəb II isə nəticə olan xarakterlər hansı cavabda yoxdur?

- (s) I. Sosial informasiyanın işlənilib hazırlanmasında çətinliklər müşahidə olunur; II. Ətrafdakı sosial işarələri qeyri-düzgün qiymətləndirirlər.
- (b) I. Həmyaşdılarının dairəsindən uzaq düşmüşlər; II. Yeni sosial baxımdan məqbul hərəkət formalarının mənimsənilməsi imkanı yoxdur.
- (g) I. Onlar ətraf mühiti özləri üçün düşmən əhval-ruhiyyəli sayırlar; II. Təcavüzkar hərəkətlə arzu edilənə nail olmaq təcrübəsi vardır.
- (d) I. Qarşılıqlı əlaqələrin qeyri-təcavüzkar yolla qaydaya salınması vərdişləri azdır; II. Həmyaşdıları ilə qarşılıqlı əlaqədə çətinlik çəkirlər.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

41. Mətnin son cümləsinin əsasında belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- (s) Əgər məqsədimiz uşağın təcavüzünü azaltmaqdırsa, ona bu formanın vasitəsilə arzu edilən nəticəni əldə etmək imkanı verməməliyik.
- (b) Əgər uşaq təcavüzkar hərəkətlə arzu etdiyi məqsədə daha tez-tez çatırsa, o öz qərarının düzgünlüyünə daha çox əmindir.
- (g) Uşaq təcavüzkar hərəkətə nə qədər tez-tez əl atırsa, bir o qədər tez-tez arzu etdiyi məqsədə çatır.
- (d) Əgər məqsədimiz uşağın təcavüzünü azaltmaqdırsa, ətrafda olanlar ona qarşı daha çox xeyirxah əhval-ruhiyyədə olmalıdırlar.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

42. Analitik yazı

1978-ci ildə Astrid Lindqrensə “Sülh mükafatı” təqdim etdilər. Yazıçı nitq söylədi. Astrid Lindqrenin çıxışından bir neçə çıxarışı təqdim edirik:

“Bəşəriyyət yarandığı gündən mübarizə edir və müharibə aparır. Bəlkə özümüzdən soruşaq, bütün bunları hər gün biz özümüzmü yaradırıq ki, bizi daimi olaraq münaqişələrə doğru aparsın?”

... Bir dəfə bir pastorun arvadı mənə dedi ki, uşağım olanda döyməyin xeyrinə inanmırdım, buna baxmayaraq o zaman cəzalandırma məqsədilə uşaqları “şallaq”la döymək geniş yayılmış metod idi. Lakin sonra, uşaq 4 yaxud 5 yaşına çatanda nəsə elə bir şey törətdi ki, pastorun arvadı uşağını “şallaq”lamaq qərarına gəldi. Uşağı özü həyəətə çubuq gətirməyə göndərdi. Xeyli sonra geri qayıtmış gözü yaşlı oğlan anasına daş uzatdı və dedi: “Çubuk tapa bilmədim, istəyirsən bu daşı mənə at” Ana uşağının gətirdiyi daşı mətbəxin rəfinə qoydu və bu daş ona zorakılığın çıxış yolu olmadığını daim xatırlatdı.

... Əgər uşaqları cəzalandırmaqdan əl çəksək, sığallasaq və ürəyimizə sıxsaq hamı birdən-birə xeyirxah olarmı? Bütün müharibələr dayanarmı? Əlbəttə, yox. Bu cür utopiyaya yalnız uşaq yazıçıları inana bilirlər.

... Mətbəxin rəfində daş olması bizim heç birimizə ziyan verməzdi”.

- Uşağın arzuolunmaz hərəkətinə ictimaiyyətin (ailə, məktəb, icma...) **necə reaksiya etdiyini** müzakirə edin; reaksiyanın bu və ya digər forması hansı nəticəni verir;
- Uşağın arzuolunmaz hərəkətinə ictimaiyyət **necə reaksiya verməlidir.**

Müzakirələri möhkəmləndirmək üçün dəlillər və misallar gətirin. Sizin yazdığınız əsərdə ən azı 100 söz olmalıdır. (Maksimal xal – 11)